

PRIKAZI I OSVRTI

Trajan doprinos hrvatskoj fonetici

(Ivo Škarić: *Hrvatski izgovor*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2009.)

Godine 1991. objavljena je gramatika *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (skupina autora; zajedničko izdanje HAZU i Nakladnoga zavoda Globus) koju su zasigurno mnogi često uzimali u ruke kako bi doznali nešto novo iz *Fonetike hrvatskog jezika*, ili slobodno možemo reći Škarićeve *Fonetike*. Bio je to bitan događaj u povijesti naše lingvistike jer je prvi put u nekoj gramatici posebno mjesto dobila opća fonetika (na kraju primijenjena na hrvatski govor), detaljno i temeljito opisana. Poznavajući Škarićevu angažiranost, iskustvo, inovativnost i nadasve stajalište da standardni jezik nije statičan, nego se uvijek treba brinuti o njegovu razvoju, mogli smo pretpostaviti da će I. knjiga *Velike hrvatske gramatike* (skupina autora; Nakladni zavod Globus, Zagreb) 2007. godine biti temeljito prerađena, dopunjena i zaokružena. Tako je i bilo.

A godine 2009. napokon je objavljen samostalan znanstveni opis hrvatske fonetike pod naslovom *Hrvatski izgovor* autora Ive Škarića. U knjizi je izlaganje općefonetskih pojmova i građe svedeno na minimum te se prvi put obrađuje sadržaj hrvatskoga izgovora koji već i izgledom ističe identitet hrvatskoga jezika, a prema Škari-

ćeću mišljenju upravo je jezični identitet ono na što se uvijek jezik svodi.

Knjiga sadržava *Predgovor* (str. 9), *Uvodnu riječ* (str. 12), *Literaturu* (str. 146–151), *Pojmovno kazalo* (str. 152–159) te 9 poglavlja: *Uvod* (str. 13–23), *Govorni organi* (str. 25–39), *Proizvodnja govornih zvukova* (str. 41–53), *Izgovor* (str. 54–79), *Povezivanje govornih članaka* (str. 81–90), *Preinake glasnika unutar govornih riječi* (str. 91–115), *Prozodija riječi* (str. 116–128), *Rečenična prozodija* (str. 130–139) i *Znakovlje* (str. 141–145). Na kraju svakoga poglavlja navedena je temeljna literatura vezana uz opisano područje.

Poznato je da fonetiku kao znanost o govoru u užem smislu zanima proces govorne signalizacije te se u *Uvodu* donosi detaljan opis signalizacije, govorne signalizacije, poruke i poruke oblikovane hrvatskim jezikom. Škarić nadalje definira govor, ritmotive jedinice, intonacijske jedinice i arhetipski govor. Posebnu pozornost posvećuje jeziku, zajedničkom ili općem jeziku svih današnjih Hrvata, uvodi vlastite nazive te razlikuje tzv. klasični hrvatski (nastao normativističko-političkim načinom) i općeprihvaćeni hrvatski (nastao spontano, zbog migracija, urbanizacije stanovništva i javnih glasila), dodajući kako na istoj sociolingvističkoj razini uz općeprihvaćeni hrvatski stoji jedna njegova inačica koju naziva prihvatljiv govor. On, pak, proizlazi iz nastojanja nenovoštokavaca da se priklone

klasičnoj normi i nastojanja novoškavskih govornika da usvoje općeprihvaćeni hrvatski govor. Bitno je istaknuti da se u knjizi usporedno opisuju fonološke i fonetske osobine klasičnoga i općeprihvaćenoga idioma te se upućuje na crte prihvatljivoga govora. Poglavlje je zaključeno detaljnim opisom područja jezične fonetike.

Svatko će se složiti da većina govornika koja vlada materinskim jezikom i govorom o govornim organima i njihovu radu i ne razmišlja. A upravo o tim bitnim dijelovima tijela koji u govornom komuniciranju postaju odašiljači ili prijamnici posvećena je pozornost u drugom poglavlju.

Treće poglavlje donosi pregled proizvodnje govornih zvukova te doznajemo kako i gdje oni nastaju, kakvih su titraja i spektralnoga sastava, što su formanti, a što antiformanti i sl. Bitno je napomenuti da je poglavlje obogaćeno i slikovnim prikazima fiziologije i akustike samoglasnika, a prikazana je i podjela glasnika prema temeljnom izgovornome mjestu.

U dosta opširnom i pomno razrađenom četvrtom poglavlju Škarić se detaljnije pozabavio izgovorom ili artikulacijom. Definira glasničke opažajne osobine (GOO), navodi GOO izgovornoga načina i GOO izgovornoga mjesta. Nadalje opisuje slušne opažajne osobine glasa te razvrstava skupine glasnika u općem hrvatskome prema glasničkim opažajnim osobinama i daje široki opis glasnika u općem

hrvatskome prema opažajnim osobinama. U potpoglavlju *Fonemski, alofonski i prozodijski glasnici* autor navodi da je za opći hrvatski evidentirano u drugoj polovici 20. st. 30 “glasova”, odnosno fonemskih glasnika kojima su priključeni grafemi. Škarić upozorava da bi temeljnu fonemiku i fonetiku u nekim dijelovima trebalo preispitati jer se “onda sve sređivalo kroz pravopis i za potrebe pravopisa, a ne u funkciji jezika i izgovora”. (str. 70) U posljednjem potpoglavlju *Izgovorne osobitosti* autor donosi raznolikosti u različitim hrvatskim govorima, ali i između triju tipova općega hrvatskoga u području vokalizma, u izgovoru polutjesnačnih nepčanih suglasnika (i njihovih tjesnačnih parnjaka), u izgovoru dugoga jata, u izgovoru treptavih *r* te bočnih *l* i *ʎ*.

Znati govoriti hrvatski obuhvaća i poznavanje pravila o udruživanju govornih članaka te nas vrlo sažeto u petom poglavlju Škarić upućuje na velike razlike između pisanja – čitanja i govorenja – slušanja i ističe da se piše prema pravilima pisanja, a govori prema pravilima govorenja te da treba ispravljati pogriješan pedagoški stereotip: „Piši kao što govoriš, čitaj kao što je napisano!” (str. 81). Autor nam je potanko objasnio pojmove slog, artikulacija sloga i morfem, te zorno prikazao govornu, fonološku i jezično-pravopisnu riječ, prikazujući njihovu nepodudarnost, iako su sve tri na istoj raščlambenoj razini.

Posebno je opširno obrađena tema preinaka glasnika unutar govornih riječ kojoj je posvećeno šesto poglavlje. Opisuju se male adaptacijske promjene koje su manje od jedne glasničke opažajne osobine, a zatim i one veličine jedne i više GOO, često nazivanim zamjenama glasnika. Autor detaljno opisuje živa obvezujuća asimilacijska pravila u općem hrvatskom, a poglavlje zaokružuje opisom šest odnosa fonema i glasnika, te još jedanput rezimira kako „fonem i glasnici nisu isti niti su jednaki identiteti“ (str. 114).

U sedmom se poglavlju Škarić detaljnije bavi prozodijom riječi. Prozodijski sustav hrvatskoga jezika jedan je od najsloženijih u europskim jezicima, a pravila su strogo određena novoštokavskim distribucijskim ograničenjima. Poznato je i Škarićevo stajalište da bi se u govorenoj uporabi standardnog jezika govornici trebali osjećati slobodno te utvrđuje da se prozodijske norme polako gube u standardnom jeziku (primjerice, ostvarivanje silaznih naglasaka u srednjim slogovima, gubljenje zanaglasnih duljina...). Autor jasno razlikuje i opisuje prozodiju triju idioma općega zajedničkog hrvatskog jezika, i to klasični idiom, općeprihvaćeni idiom i prihvatljivi idiom. Cjelinu zaokružuje prikazom zvučnih osobina naglasaka u navedenim idiomima. Zvučnu narav hrvatskih naglasaka prihvatljivoga tipa odražavaju prosjeci izmje-

renih tonova, jakosti i trajanja samoglasnika izgovorenih više puta u dvosložnim riječima jednoga prvaka hrvatskoga glumišta i jednoga stručnjaka fonetike, a u klasičnom tipu općeg hrvatskoga zvučne osobine naglasaka predstavljaju prosjeci izmjerenih vrijednosti tona jakosti i trajanja samoglasnika u dvosložnim riječima koje je izgovarao P. Cindrić. Zvučne osobine naglasaka u prihvaćenom tipu općega hrvatskoga dobivene su snimanjem 50 vrlo učestalih riječi nespornoga bezdubletnoga prozodijskog lika prema klasičnoj hrvatskoj normi, a izgovaralo ih je 9 studenata Filozofskoga fakulteta u Zagrebu koje su fonetski stručnjaci izabrali prema kriteriju alokalnosti, normalnosti izgovora i poželjnosti takva javnoga govora na općem hrvatskom.

Osmo poglavlje autor posvećuje rečeničnoj prozodiji i detaljno opisuje intonacijske jedinice: intonacijsku jezgru, intonacijski početak i intonacijski završetak, s posebnim osvrtom na intonacijske jezgre ostvarive u hrvatskom standardu.

U posljednjem, devetom poglavlju, tumače se fonetski i fonološki načini zapisivanja (hr, IPA, cro), načini obilježavanja prozodije (hr i IPA) i nazivanje slova, fonema i glasnika te njihov uobičajen redoslijed.

U ovoj je knjizi zbijena nevjerovatna količina informacija, a mnoštvo primjera, slika, shematskih prikaza i sonograma omogućuje stjeća-

nje osnovnih znanja o komunikaciji, o govornom mediju, o govornim organima, o proizvodnji govornih zvukova, o izgovoru, o prozodiji triju idioma općega zajedničkog hrvatskog jezika (klasičnoga, općeprihvaćenoga i prihvatljivoga).

Smatram da će onima kojima je *Fonetika hrvatskoga književnoga jezika* objavljena godine 1991. na 316 stranica bila preopsežna, predetaljna ili, pak, teško razumljiva, ova samostalna, jasna i sažeta biti mnogo pitkija i jednostavnija, a opet informativna. Iako nas je svojim dosadašnjim izdanjima zauvijek zadužio, vjerujem da će prva samostalna fonetika hrvatskoga književnoga jezika ostaviti velik trag u našem jezikoslovlju i otvoriti nova pitanja, rasprave i istraživanja te potaknuti sve koji požele ići za Škarićevom energičnošću i neopisivom lakoćom zaključivanja. Svi oni kojima je fonetika uže ili šire područje interesa ovu će knjigu uvijek iznova otvarati.

Perina Vukša